

ANFÖRANDE

DATUM: 2005-10-18
TALARE: Förste vice riksbankschef Eva Srejber
PLATS: Ekonomidagarna i Örebro

SVERIGES RIKSBANK
SE-103 37 Stockholm
(Brunkebergstorg 11)

Tel +46 8 787 00 00
Fax +46 8 21 05 31
registratorn@riksbank.se
www.riksbank.se

■ Ett återförenat Europa – möjligheter och risker

EU:s nya medlemsländer och deras betydelse för en återhämtning i hela Europa

Först vill jag tacka för möjligheten att komma hit till Örebro och delta i Ekonomidagarna. Jag skall tala om några av de utmaningar vi står inför i det återförenade Europa. Det är nu över ett och ett halvt år sedan tio nya länder gick med i EU – åtta av dem länder som femton år tidigare gjort sig fria från kommunistdiktaturens ok. Under dessa år har perspektiven förskjutits. En gång beskrevs dessa länder som mottagare av nödhjälp och råd. Idag är flera av dem exempel på hur reformer kan skapa snabb tillväxt och därigenom kan lyfta befolkningen ur fattigdom. Ibland utmålas de nya medlemsländerna rentav som ett ekonomiskt hot när deras arbetskraft med ett lägre löneläge retoriskt ställs mot att sysselsättningen utvecklas svagt i många av de gamla medlemsstaterna.

Utvidgningen av EU har varit en draghjälp för de gamla medlemsländerna i ett läge då tillväxt och sysselsättning stagnerat. Ända sedan tullmurarna revs mellan EU och de blivande medlemsländerna i mitten på 1990-talet har handeln mellan de gamla och nya medlemsländerna varit en motor för tillväxten i Europa. För Sveriges del har uppgången i handeln med länder som Polen och de baltiska staterna fortsatt stadigt över konjunkturcyklerna och har varit ett särskilt viktigt draglok för tillväxten under senare år, då flera av de stora europeiska länderna utvecklats svagt. Det talas med rätta mycket om Kinas roll i globaliseringen, men i Sveriges fall är faktiskt de nya EU-medlemsländerna viktigare för vår export, trots att dessa länder är så mycket mindre än Kina. Under det decennium som gått sedan tullmurarna revs har de nya medlemsländernas andel av Sveriges export stigit stadigt från drygt 2 procent till väl över 4 procent, medan exporten till Kina endast ökat från 1 till 2 procent som andel av vår totalexport; den ökningen har dessutom förbytts i stagnation de senaste åren. Det är också i de nya medlemsländerna som många av de mest framgångsrika svenska utlandsinvesteringarna skett, investeringar som också påtagligt utvecklat dessa länders ekonomier. Ett viktigt exempel är svenska bankers förvärv av och konsolidering av nästan hela banksystemet i de baltiska länderna. Detta har bidragit till en snabb modernisering av banksystemet och en snabb kreditexpansion i de baltiska länderna. I takt med att de nya medlemsstaterna växer, ökar också deras potential som export-

marknad för Sverige. Sveriges exporttillväxt gynnas av att utbytet med de nya medlemsstaterna, och även andra europeiska grannländer utanför EU, fortsätter. Jag tänkte därför här kort behandla fyra utmaningar de närmaste åren för integrationen mellan gamla och nya medlemsstater: en gemensam arbetsmarknad, den fortsatta finansiella integrationen, eurons införande och den fortsatta utvidgningen av EU.

En gemensam arbetsmarknad

Rörlighet för varor och kapital mellan de gamla och nya medlemsländerna har alltså varit gynnsamt för båda ländergrupperna. Hur har rörligheten på arbetsmarknaden påverkat utvecklingen? Inför utvidgningen av EU 2004 målades i den politiska debatten hotfulla scenarier upp där medborgare från de nya medlemsländerna skulle flytta till de gamla och ta över lågkvalificerade arbeten. Oro uttrycktes för att de nya medlemsländernas medborgare skulle söka sig till de gamla länderna för att i första hand lyfta generösa bidrag. Denna debatt var en orsak till att flera länder i EU skapade övergångsregler enligt vilka de nya medlemsländernas medborgare endast gradvis skulle få tillgång till arbetsmarknaden i dessa gamla EU-länder. Nästan alla kvalificerade uppskattningar visade visserligen att det tvärtom skulle bli ganska få som flyttade permanent, detta av kulturella skäl och bostadsskäl. Länder som Sverige, som till slut *inte* införde övergångsregler, har också kunnat konstatera att det permanenta inflödet varit mycket litet. Inflödet har varit för litet till kvalificerade yrken, där det råder brist på nyckelpersoner i de gamla medlemsländerna och mer gott om den arbetskraften i de nya länderna då arbetet kräver språkkunskaper och inte går att utföra under korta inhopp utan kräver mer långfristigt boende i värdlandet. De gamla medlemsländernas arbetsgivare har tvärtom tvingats annonsera och aktivt rekrytera i de nya medlemsländerna för att kunna locka sådana nyckelpersoner ur den stora reserv av välutbildade personer som där finns.

När det gäller mindre kvalificerade yrkena fortsätter den trend som under lång tid gällt för Sverige, det vill säga att produktionen men inte arbetskraften flyttar utomlands. Det finns flera fördelar med att flytta produktion till de nya medlemsstaterna, t ex närheten till Sverige och de kulturella banden vilket bidragit till att övergången varit smidigare och att nyckelfunktioner kunnat stanna i Sverige. Sådan utflyttning är inget nytt, utan har, liksom handeln, under lång tid medverkat till ökat välstånd och bättre löner i Sverige. Men för de mindre kvalificerade yrkena gäller också en nyare trend, nämligen att människorna flyttar till produktionen genom att medborgare i de nya medlemsländerna i högre grad arbetar tillfälligt i Sverige men behåller det permanenta boendet i hemlandet. Det sistnämnda innebär att helt nya branscher exponeras för den typ av konkurrens som tidigare främst exportindustrin varit utsatt för. Det är emellertid mycket osäkert hur stort inflödet av tillfällig utländsk arbetskraft är. Det är klart att de som tillfälligt arbetar i Sverige inte kan ingå i AKU:s urvalsram. De bör ingå i mätningar av sysselsättningen via företag, men det är svårt att därifrån utläsa hur många av de sysselsatta som är bosatta utomlands och arbetar tillfälligt i Sverige. Jag tror att det vore bra med en bred diskussion om hur man statistiskt skall mäta antalet utomlands bosatta som tillfälligt arbetar i Sverige. En del av inflödet av dessa arbeten är sannolikt ändå en växande företeelse, men med bättre mätmetoder kan vi få en mer tydlig bild av fenomenet. Därtill är det angeläget att det skall vara klart vilka juridiska regler som gäller för dem som arbetar tillfälligt i andra länder.

Från ekonomisk synpunkt är det ökande inslaget av tillfällig utländsk arbetskraft i Sverige i praktiken samma sak som exportindustrins arbetskraft sedan länge ställts inför, nämligen att mindre kvalificerade delar i produktionen utförs av människor i andra länder. Det nya är att med den friare arbetsmarknaden utförs även produktion i Sverige av arbetskraft som inte är permanent bosatt här. I grunden ger det samma möjlighet, åtminstone på sikt, till ökat välstånd och högre löner i Sverige. Men kräver fackföreningarna samma genomsnittslöner för dem som arbetar tillfälligt i Sverige som för de som bor här permanent kompliceras situationen, om deras produktivitet inte är densamma. Låt mig utveckla detta. En drivkraft bakom exportindustrins tidigare användning av utländsk arbetskraft, genom utflyttning av mindre kvalificerad produktion till andra länder, har varit att även om lönerna och produktiviteten varit lägre hos värdländernas arbetskraft än hos den svenska, har det lönat sig för företagen att använda högproduktiv bättre betald svensk arbetskraft till mer kvalificerade arbetsuppgifter och lägga ut mindre kvalificerad produktion i andra länder. Man har utnyttjat respektive lands komparativa fördelar. Svensk produktivitet och lönenivå har därmed kunnat stiga. Den nya trenden att människorna tillfälligt flyttar till produktionen drivs av samma företagsekonomiska incitament som när produktion flyttas till människor i andra länder. Måste tillfällig utländsk arbetskraft i Sverige med lägre produktivitet och kvalifikationsgrad betalas den högre lön som svensk arbetskraft erhåller, kommer inte huvudparten av denna enklare produktion att ske i Sverige. I stället kommer den största delen att ske i andra länder och importeras till Sverige, exempelvis för husbyggen genom att delarna prefabriceras utomlands och att enbart sammansättningen sker i Sverige. För många tjänster måste däremot den som köper och den som producerar tjänsten mötas fysiskt, men med IT och telecomteknikens utveckling har en allt större del av tjänstesektorn blivit föremål för gränsöverskridande handel. Ett exempel på det är call-centers i andra länder. För andra tjänster såsom viss sjukvård och tandvård kan resultatet i stället bli att produktionen sker utomlands och kunderna blir gränsöverskridande eftersom resekostnaderna inte är så höga längre. Det är en utveckling som vi redan sett början på. Enkelt uttryckt finns konkurrensen hela tiden - antingen här mitt ibland oss eller något längre bort. Det är en viktig utmaning för arbetsmarknadens parter att möta denna i grunden välståndshöjande nya situation på det flexibla vis som tidigare skett för den traditionella exportindustrin.

Det råder ingen tvekan om att Sverige har mycket att vinna på öppen handel med tjänster i EU, liksom vi gjort för varuhandeln. Sverige är nämligen ett av de länder som har störst andel tjänster i ekonomin och redan idag en stor andel handel med tjänster till följd av att stora delar av tjänstesektorn är kopplade till industrin. EU:s så kallade tjänstedirektiv, som syftar till att underlätta för tjänsteföretag att etablera sig och att utföra tillfälliga tjänster i andra medlemsländer, har ifrågasatts av flera EU-länder och det återstår att se om man kan komma fram till en lösning. Från svensk sida är man för tjänstedirektivet men med förändringar som säkerställer att arbetstagarnas rättigheter och den svenska kollektivavtalsmodellen inte urholkas.

Fortsatt finansiell integration

Låt mig nu ta upp en annan utmaning – effekterna av finansiell integration på tillsyn, insättskydd och krishantering. Svenska och finska banker äger i idag tillsammans över 95 procent av bankernas tillgångar i Estland och Litauen. Integrationen har även spridit sig till andra delar av det finansiella systemet; aktiebörserna i Sverige, Finland, Danmark och alla de tre baltiska länderna är numera sam-

manslagna till en enda börs, OMX. Men den här utvecklingen är inte unik för den norra delen av Europa. I dagsläget finns det 43 banker i Europa med omfattande gränsöverskridande verksamhet och alla tecken tyder på att den finansiella integrationen kommer att fortsätta inom EU. Det utländska ägandet av bankerna i de nya medlemsländerna uppgår i nuläget till i genomsnitt 70 procent, jämfört med 24 procent för de 15 "gamla" EU-länderna. Också i försäkringssektorn är det utländska ägandet särskilt tydligt i de nya medlemsländerna, över 90 procent i flera länder.

Utvecklingen innebär en förbättrad konkurrens och därmed bättre och billigare tjänster. Integrationen ställer dock nya krav på oss som jobbar på olika myndigheter med ansvar för regelverk m m för de finansiella företagen: tillsynsmyndigheter (som Finansinspektionen), centralbanker och finansdepartement. Företagen arbetar enligt "business lines", medan myndigheterna fortfarande följer nationsgränserna. Det är vi som myndigheter som behöver förändra vårt sätt att arbeta för att klara av de nya utmaningarna. Vi måste hitta nya former för att bedriva tillsyn över de gränsöverskridande finansiella företagen, för att se till att den finansiella stabiliteten och effektiviteten är god och inte minst, kunna hantera finansiella kriser. Vi får i sökandet efter nya arbetsformer inte glömma bort att företagen integrerar över nationsgränserna för att regeringarna och parlamenten gjort det möjligt eftersom det bidrar till ökande konkurrens och därmed effektiva företag och i slutändan därför högre tillväxt.

Låt mig börja med frågan om *tillsyn*. I dag bygger EU:s tillsyn på den så kallade hemlandsprincipen. Det innebär att det land i vilket en bank har sitt juridiska hemmasäte är ansvarigt för tillsynen, både av moderbanken och av dess filialer i andra länder. Dotterbanker tillses däremot av värdlandet, eftersom de är banker med godkännande från värdlandets myndigheter. Med denna uppdelning av tillsynsansvaret finns det en risk att ingen egentligen har en särskilt god bild av hela bankkoncernen, vilket skulle kunna leda till felbedömningar av bankernas finansiella situation och risker. Utvecklingen har dessutom tagit ett steg till; bankerna försöker effektivisera verksamheten genom att specialisera vissa funktioner till en viss del av banken, vanliga exempel är risk- och likviditetshantering. Därmed har distinktionen mellan filialer och dotterbanker alltmer suddats ut vilket understryker risken för att tillsynsmyndigheterna inte får en tillräcklig helhetssyn med nuvarande regler. Den nuvarande ordningen innebär att bankens val av organisation styr var tillsynsansvaret ligger.

Inom EU tar man därför nu ett första steg mot att "samla ihop" tillsynen så att hemlandets myndigheter ska ha en helhetssyn i sina bedömningar av en bank. Som jag ser det, är det ett steg i rätt riktning, men lämnar en del utestående frågor. Det är ett klassiskt exempel på att ansvaret skiljer sig från befogenheterna, eftersom även om hemlandets tillsynsmyndighet upptäcker ett problem som kräver åtgärd i en dotterbank kan det vara omöjligt för hemlandet att gripa in i en dotterbank i ett annat land. Även för värdlandet skulle den nya ordningen kunna innebära ett dilemma; de har kvar ansvaret för att värna stabiliteten i sina finansiella system, men ansvaret för tillsynen av de centrala företagen, bankerna, sköts delvis av någon annan. Den oklara ansvars- och befogenhetsfördelningen riskerar även att komplicera krishanteringsförmågan om en bank med gränsöverskridande verksamhet får problem. Under sommaren togs ett steg för att förbättra den gemensamma förmågan att hantera kriser i gränsöverskridande finansiella företag; de 25 EU-ländernas finansdepartement, centralbanker och tillsynsmyndigheter undertecknade en överenskommelse, ett så kallat Memorandum of Understanding, om informationsutbyte i händelse av finansiella kriser. Sedan tidigare finns

■ ett motsvarande s.k. MoU mellan centralbankerna och tillsynsmyndigheterna i EU. Inom Norden finns sedan ett par år en överenskommelse mellan centralbankerna om samarbete vid en eventuell kris i gränsöverskridande bankkoncerner.

Den finansiella integrationen innebär också nya utmaningar för *insättarskyddet* som jag skulle vilja beröra lite kort. I dag har alla EU-länder på basis av ett direktiv infört ett insättarskydd som är precis vad det låter som; i händelse av att en bank går omkull, skyddas delvis insättarnas pengar. I Sverige garanteras belopp upp till 250 000 kronor för transaktionskonton. Den enda likheten mellan EU-länderna är att de har system för insättarskydd, i övrigt skiljer insättarskydden sig åt med avseende på omfattning, nivå och finansieringsform. Det leder till brister i både konkurrensneutralitet och förmågan att hantera kriser. En bank som vill börja verksamhet i dotterbolagsform i ett annat land omfattas då av andra regler än i hemlandet. Om banken istället väljer att etablera sig via filialer, så gäller hemlandets regler, men man konkurrerar med värdlandets banker. Det kan underlätta för banken, men innebär att den bankens kunder i filialer i värdländerna omfattas av ett annat skydd än övriga bankkunder i det landet. Det innebär också att bankens val av organisationsform styr var ansvaret för insättargarantin ligger.

Enligt min mening, skulle de olika regelverken kunna utgöra hinder för fortsatt integration. Dessutom innebär dagens ordning en mer komplicerad situation för de inblandade myndigheterna när det gäller att hantera kriser. Inget lands insättarskydd har tillräckligt med pengar för att täcka en större bankkris. I slutändan vilar därför ansvaret för finansieringen av insättarskydden på respektive lands regering då den kan behöva fylla på insättargarantin genom att låna upp för insättargarantimyndighetens räkning. I slutändan står alltså alltid skattebetalarna risken. Och genom att insättarskyddet i hemlandet omfattar filialer i andra länder, bär alltså hemlandets skattebetalare även risken för de utländska insättarna. Och för värdlandet innebär nu den samlade tillsynen att deras möjlighet att tillse dotterbankerna minskas, samtidigt som de har kvar ansvaret för insättarskyddet för dessa.

Dessa frågor diskuteras nu inom EU. Själv är jag övertygad att det går att hitta lösningar på dessa utmaningar som både innebär konkurrensneutralitet, för att stimulera ytterligare integration, och en starkt förmåga för krishantering.

Eurons införande i de nya medlemsstaterna

De nya medlemsländernas inträde i EU fullbordas av det framtida införandet av euron. Åtminstone fyra av dem, Estland, Lettland, Litauen och Slovenien, ligger enligt sina egna tidtabeller endast något drygt år från euroinförande. Även om Sverige inte infört euron så har det betydelse för svensk ekonomi hur denna process kommer utvecklas, på grund av dessa länders betydelse som handelspartner och dessutom därför att svenska banker är så djupt involverade i det baltiska banksystemet.

Baltstaterna använder på sätt och vis redan euron. Estland och Litauen har s.k. sedelfonder i euro, det vill säga att enheter av den egna valutan bara ges ut i samma mängd som de euro som växlas in, varje enhet egen valuta har därmed en uppbackning i euro och den egna valutan är i praktiken slags "skugg-euro". Lettland har ett mycket närliggande system. Sedelfonderna i euro har bidragit till att inflationen har kommit ned på låga nivåer och till ett stabilt investeringsklimat. Dessa ekonomier har haft hög flexibilitet i löner och priser, och därmed kunnat hantera situationer där utvecklingen i de baltiska länderna avvikit från utveckling-

en i euroområdet, samtidigt som statsfinanserna varit i relativt god ordning. Att de nu även kan införa själva euron förväntas ge ytterligare fördelar för handeln och för prisjämförelser.

För att kunna upptas i valutaunionen och införa euron måste länderna förstås uppfylla alla de s.k. konvergenskriterierna i EU-fördraget på ett hållbart sätt. De ekonomiska konvergenskriterierna gäller statsfinanser, räntor, inflation och valutastabilitet. När det gäller inflationskriteriet är kravet att inflationen inte får överstiga inflationen i de tre EU-länder som har "best performance" när det gäller inflation. "Best performance" tolkas som *lägst* inflation (dock exkluderas i praktiken länder med deflation). Det kan tyckas helt normalt att länder inte ska få delta i eurozonen om de inte kan hålla inflationen nere, men här finns ett dilemma. Länder med fast växelkurs som växer snabbare än genomsnittet, vilket de baltiska länderna lyckligtvis gör, får i viss mån automatiskt ett högre inflationstryck enligt det s.k. *Balassa-Samuelson-teoremet*. Detta teorem innebär mycket förenklat att hög produktivitets- och lönetillväxt i exportsektorn pressar upp lönerna i den mindre produktiva inhemska tjänstesektorn och därigenom inflationen. Naturligtvis kan andra faktorer i ekonomin hålla tillbaka denna inflationsimpuls och göra att den sammantagna inflationen ändå blir låg. I dagsläget är det inte så utan inflationen har ökat genom tillfälliga effekter av stigande oljepriser. Tillsammans har dessa effekter, gjort att den inflationsuppgång som kom i t ex de baltiska länderna efter i EU-inträdet, inte avtagit så snabbt som förväntat. Det finns här en risk för att detta kan fördröja flera länders inträde i euroområdet trots att de ändå haft förvånansvärt låg inflation med tanke på sina höga tillväxttakter i BNP. Länderna skulle, för att tillgodose den nu gällande tolkningen av konvergenskravet, behöva dämpa sin tillväxt kraftigt för att få ner inflationen till att vara i linje med de tre länder i EU som har lägst inflation

Den nuvarande tolkningen av konvergenskravet för inflationen anser jag kan ifrågasättas på ekonomiska grunder nu när euron väl är införd. Det får anses märkligt att jämförelsen görs med alla EU-länder när konvergensen bör ske mot euroländerna. Att singla ut tre enskilda länder med lägst inflation, menar jag också är märkligt. Målet är ju inte att ha så låg inflation som möjligt. Mer rimligt vore att kravet skulle vara att vara nära ECB:s mål för prisstabilitet vars ena del numera definieras som strax under 2 procents inflation mätt som HIKP.

Flera av de större länderna, Polen, Tjeckien, Ungern och Slovakien har en annan situation inför eurointrädet. I flera av dessa länder är det statsfinanserna som är det största problemet med stora budgetunderskott och åtminstone hittills inte särskilt ambitiös konsolidering. De stora länderna har inte sedelfonder utan deras valutor flyter, likt Sveriges, fritt. För att införa euron behöver de övergå till en fastkursregim inom ERM2 för att godkännas för kravet på valutastabilitet.

Svaga statsfinanser är inget bra utgångsläge för en valutaknytning som ERM2, som ständigt måste vara trovärdig för att hålla (till skillnad från en gemensam valuta som är trovärdig eftersom den helt enkelt inte går att ändra). Som vi i Sverige fick erfa i början av 1990-talet kan statsfinanser i dåligt skick urholka trovärdigheten för en fastkursregim och skapa förväntningar om att valutaknytningen skall släppas. Är förväntningarna tillräckligt starka kan de bli självuppfyllande, som de blev i Sverige 1992. Problemet i flera centraleuropeiska länder är att statsfinanserna försämrats drastiskt i början av 2000-talet. Om de skulle knyta sin valuta till euron inom ERM2 innan statsfinanserna är i gott skick kan de alltså riskera valutaspekulation. Om fastkursregimen inte skulle bidra till att skynda på budgetkonsolideringen riskerar de att bli kvar i den prekära sitsen länge, innan de får god-

■ känt för euroinförande; ett annat av kraven för euroinförande är ju just maximalt offentligt underskott på 3 procent.

Nu tycks risken för att ett alltför tidigt inträde i ERM2 skall inträffa ha minskat. De fyra största nya medlemsländerna, med Tjeckien i spetsen, har förklarat att statsfinanserna måste komma i ordning innan processen för att träda in i eurozonen påbörjas. Nya besparingsplaner har lagts för att sanera statsfinanserna så att länderna efter några år kan ta nästa steg mot euroinförande och knyta valutan inför eurointrädet. Det skingrar dock inte alla orosmoln på vägen till euron. Det räcker t ex inte att bara spara så att det offentliga budgetunderskottet i en högkonjunktur precis når kravet på 3 procent av BNP. Stabilitetspakten ställer krav på att hålla budgeten åtminstone nära balans över en konjunkturcykel. Framförallt måste det finnas marginaler i budgeten för att klara situationer när ett land utvecklas svagare än euroområdet i stort. Annars riskerar de nya länderna att hamna i Tysklands eller Frankrikes sits idag, att spara i en konjunkturedgång när egentligen ekonomin skulle behövt stimuleras. Därför bör underskottet i högkonjunktur vara betydligt mindre än 3 procent, gärna i stället vara ett överskott, så att det finns "luft över ribban" så att budgetunderskottet inte blir större än 3 procent när ekonomin ställs på svårare prov i perioder med låg tillväxt. Överlag finns det en oro för att trycket att få ordning på statsfinanserna lättar när målet om att införa euron skjutits på framtiden. Framtiden får utvisa om den nödvändiga budgetkonsolideringen verkligen genomförs som planerat. Jag hoppas att det blir så eftersom den ju har ett värde i sig oavsett euroinförande eller ej eftersom makroekonomisk stabilitet är grunden för en god tillväxt.

Den fortsatta utvidgningen

Den fjärde stora utmaningen, som jag ser det, är att ta fasta på framgången för utvidgningen och fortsätta bredda kretsen av medlemsländer i EU, så länge dessa uppfyller inträdeskraven på demokrati och marknadsekonomi (de s.k. Köpenhamnskriterierna). Även om vi tar ett snävt ekonomiskt perspektiv och helt bortser från den säkerhetspolitiska och demokratiska dimensionen är det uppenbart att möjligheten till inträde i EU motiverat länderna att reformera sina ekonomier – detta är t ex tydligt i gapet i ekonomiska reformer och befolkningens välbefinnande mellan baltstaterna och Ryssland, mellan Rumänien och grannen Moldavien. Därtill är det naturligtvis orimligt att bortse från värdet, både ekonomiskt och mänskligt, för både oss i de gamla EU-länderna och människorna i de nya medlemsländerna, av att omvandlingen från planekonomi och diktatur till marknadsekonomi och demokratiskt styrelseskick skett så snabbt och fredligt. Det menar jag är en klart underskattad effekt av EU att dess dragningskraft möjliggjort denna fredliga omvandling i våra grannländer.

Närmast på tur står Bulgarien och Rumänien som planeras bli medlemmar 2007. Deras medelinkomst ligger långt under EU:s snitt. Men dessa båda länder har de senaste åren gjort och fortsätter att göra kraftanstängningar för att reformera sina ekonomier och uppfylla EU:s krav. Skulle denna process försenas p.g.a. politisk taktik för att uppfylla andra syften, det som ibland i Bryssel benämns med den märkliga termen "enlargment fatigue", äventyras framstegen.

I nästa steg finns ännu större potentiella medlemmar: Turkiet som redan formellt startat sina förhandlingar och Ukraina, som efter den "orange revolutionen" hoppas kunna träda in i EU som ett demokratiskt och fritt land. Flera av de tidigare jugoslaviska delrepublikerna står också på tur, närmast det relativt välmående Kroatien. Även här hänger, bortsett från alla geopolitiska hänsyn, de ekonomiska

■ reformambitionerna på att EU inte stänger dörren. Ukrainas reformprogram befinner sig ännu i sin linda, men de som förordar kraftfulla insatser har inte gynnats av den avvisande inställning som EU visat.

De diskussioner som ägde rum före startskottet för Turkiets förhandlingar om EU-inträde illustrerar den politiska komplexiteten i EU:s fortsatta utvidgning. Turkiet, med sin stora befolkning samt kulturella och religiösa skillnader i förhållande till det nuvarande EU, väcker uppenbarligen farhågor om det framtida samarbetet kommer att försvåras vid ett fullt medlemskap. Förhandlingarna kommer nog att ta lång tid, men redan signaleras från en del håll i länder som nu befinner sig i EU att det slutliga anslutningsfördraget kommer att förutsätta att det får stöd i folkomröstningar – något som aldrig tidigare förekommit i EU. Ett avgörande argument för att ändå ta steget att inleda förhandlingar om ett turkiskt medlemskap var dock just att detta skulle utgöra en viktig sporre för fortsatta reformansträngningar i Turkiet och skapa en politiskt tryggare utveckling i det som idag är EU:s närområde.

Diskussionerna om var gränsen går för EU:s fortsatta utvidgning kommer säkert att fortsätta. En särskild anledning till det är att utvidgning ofta ställs mot fördjupning av samarbetet, där skilda medlemsländer har rätt olika ambitioner och visioner. Det nyligen havererade fördraget om en EU-konstitution innebar ett försök att hantera en union med fler än 27 medlemsländer, och efter Bulgarien och Rumänien måste alltså fördraget under alla omständigheter ses över för att man skall kunna ta in fler medlemmar.

Slutsats

I den dagliga detaljdiskussionen om gemensamma regler och ytterligare steg i integrationen inom EU glöms ofta det övergripande perspektivet bort: att EU-samarbetet bidragit till att skapa nya möjligheter för människor att verka och företa sig att utvecklas inom unionen, att återföreningen är en stor möjlighet till högre tillväxt både för oss i de gamla medlemsländerna och i de nya medlemsländerna - en möjlighet som redan inneburit fördelar för den ekonomiska utvecklingen.